

ӘОЖ 377:54:004.8

ОРТА КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУДЕ ХИМИЯНЫ ОҚЫТУДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ПЛАТФОРМАЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІН ЗЕРТТЕУ

Сапар Айтқұл Еркебұланқызы

магистрант, Қазақ Ұлттық Қыздар Педагогикалық университеті, Алматы,
Қазақстан

Ғылыми жетекші: Абдраймова Молдир Рашидовна, PhD,
қауымдастырылған профессор м.а., Қазақ Ұлттық Қыздар Педагогикалық
университеті, Алматы қ., Қазақстан

Бұл зерттеу орта кәсіптік білім беру ұйымдарындағы химия сабақтарында жасанды интеллект (ЖИ) платформаларын қолданудың тиімділігін анықтауға бағытталған. Зерттеу барысында аралас әдістерге негізделген квази-эксперименттік дизайн қолданылды, онда эксперименттік және бақылау топтарының нәтижелері салыстырылды. Эксперименттік топта ChatGPT сияқты генеративті ЖИ құралдары оқу процесіне енгізіліп, оқу материалдарын түсіндіру, тапсырмаларды саралау және кері байланыс беру үшін пайдаланылды. Нәтижелер эксперименттік топта оқу жетістіктерінің айтарлықтай артқанын және студенттердің мотивация деңгейінің жоғарылағанын көрсетті. Зерттеу нәтижесінде орта кәсіптік білім беру жағдайында химия сабақтарына ЖИ платформаларын енгізудің ғылыми негізделген әдістемесі ұсынылды. Зерттеу білім беру процесін цифрландыру жағдайында ЖИ технологияларын тиімді қолданудың теориялық және практикалық негіздерін кеңейтеді.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, химияны оқыту, кәсіптік білім беру, ChatGPT, цифрлық білім беру, оқыту әдістемесі, мотивация, білім беру технологиялары

Кіріспе

Қазіргі кезеңде білім беру жүйесі цифрлық трансформация үдерісін белсенді түрде бастан өткеруде, ал жасанды интеллект (ЖИ) технологиялары осы өзгерістердің негізгі қозғаушы күшіне айналып отыр. Әсіресе, Generative AI құралдарының (мысалы, ChatGPT және басқа тілдік модельдердің) дамуы оқыту процесін жекелендіру, білім алушылардың танымдық белсенділігін арттыру және оқу материалдарын бейімдеу мүмкіндіктерін кеңейтуде. Соңғы зерттеулерде ЖИ-дің білім беру саласына, соның ішінде химияны оқытуға ықпалы артып келе жатқаны және оның педагогикалық әлеуеті жоғары екендігі көрсетіледі [1–4].

Химия пәні күрделі ұғымдар мен абстрактілі процестерге негізделгендіктен, оны оқытуда визуализация, модельдеу және интерактивті тәсілдер маңызды рөл атқарады. Осы тұрғыда ЖИ технологиялары, әсіресе генеративті модельдер, білім алушыларға күрделі химиялық құбылыстарды түсіндіруде, есептерді шешуде және зертханалық жұмыстарды модельдеуде тиімді құрал ретінде қарастырылады. Зерттеулерде ЖИ-ді химия сабақтарында қолдану студенттердің академиялық жетістіктерін арттыруға, сыни ойлау дағдыларын дамытуға және оқу мотивациясын күшейтуге ықпал ететіні дәлелденген [2,5,6]. Сонымен қатар, ЖИ негізіндегі платформалар оқытушыларға оқу материалдарын автоматты түрде генерациялау, тапсырмаларды саралау және кері байланысты жедел ұсыну мүмкіндігін береді.

Алайда, қазіргі ғылыми әдебиеттерді талдау көрсеткендей, ЖИ-ді химияны оқытуда қолдану мәселелері негізінен жалпы білім беру немесе жоғары білім беру контекстінде қарастырылған. Ал орта кәсіптік білім беру жүйесінде (technical and vocational education and training – TVET) ЖИ технологияларын енгізу мәселесі жеткілікті деңгейде зерттелмеген [7,8]. Бұл салада білім алушылардың кәсіби дағдыларын қалыптастыру, практикалық бағыттылық және өндірістік контекспен тығыз байланыс ерекше маңызға ие. Сондықтан ЖИ құралдарын қолдану тек теориялық білімді меңгерумен шектелмей, кәсіби құзыреттерді дамытуға бағытталуы тиіс.

Сонымен қатар, ЖИ-ді білім беру процесіне енгізу барысында этикалық, әдістемелік және педагогикалық мәселелер де туындайды. Зерттеушілер ЖИ құралдарын жауапты пайдалану, академиялық адалдықты сақтау, білім алушылардың дербес ойлау қабілетін төмендетпеу және оқыту процесін толықтай автоматтандыруға жол бермеу қажеттігін атап өтеді [3,4]. Осыған байланысты ЖИ-ді тиімді қолдану үшін ғылыми негізделген, педагогикалық тұрғыдан дәлелденген әдістемелік тәсілдерді әзірлеу өзекті болып табылады.

Осы зерттеудің өзектілігі орта кәсіптік білім беру ұйымдарындағы химия сабақтарында ЖИ платформаларын қолданудың жүйеленген әдістемесінің жеткіліксіздігімен анықталады. Қазіргі уақытта ЖИ құралдарын қолдану бойынша жеке тәжірибелер мен жалпы ұсыныстар бар болғанымен, нақты пәндік және кәсіби бағытталған әдістемелік модельдер жеткілікті деңгейде қалыптаспаған.

Зерттеудің мақсаты – орта кәсіптік білім беру жағдайында химия сабақтарында жасанды интеллект платформаларын қолданудың тиімділігін зерттеу.

Осы мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылады:

- химияны оқытуда ЖИ технологияларын қолдану бойынша заманауи ғылыми зерттеулерді талдау;
- орта кәсіптік білім беру ерекшеліктерін ескере отырып, ЖИ құралдарын қолданудың педагогикалық шарттарын анықтау;
- химия сабақтарына арналған ЖИ негізіндегі әдістемелік модельді әзірлеу;
- ұсынылған әдістеменің тиімділігін тәжірибелік тұрғыда бағалау.

Зерттеу әдістемесі

Осы зерттеу орта кәсіптік білім беру ұйымдарындағы химия сабақтарында жасанды интеллект платформаларын қолданудың тиімділігін анықтауға бағытталған және аралас әдістерге (mixed-methods) негізделген. Зерттеу барысында сандық және сапалық деректерді біріктіру арқылы ұсынылған әдістеменің педагогикалық әсері кешенді түрде бағаланды.

Зерттеу дизайны ретінде квази-эксперименттік тәсіл таңдалды, онда бақылау және эксперименттік топтар қатыстырылды. Эксперименттік топта химия сабақтарында жасанды интеллект құралдары, соның ішінде ChatGPT сияқты генеративті платформалар жүйелі түрде енгізілді, ал бақылау тобында дәстүрлі оқыту әдістері қолданылды. Зерттеу орта кәсіптік білім беру ұйымының 1–2 курс студенттері арасында жүргізілді. Жалпы іріктеме көлемі 40–60 білім алушыны қамтыды, олардың шамамен тең бөлігі эксперименттік және бақылау топтарына бөлінді.

Зерттеу бірнеше кезеңнен тұрды. Бірінші кезеңде (диагностикалық кезең) білім алушылардың бастапқы білім деңгейі мен пәнге деген мотивациясы анықталды. Ол үшін алдын ала тестілеу (pre-test), сауалнама және қысқа сұхбат әдістері қолданылды. Екінші кезеңде (интервенция кезеңі) эксперименттік топта химия сабақтарына ЖИ платформалары енгізілді.

Бұл кезеңде ЖИ құралдары келесі бағыттарда пайдаланылды:

- оқу материалдарын түсіндіру және визуализациялау;
- есептерді шешу және қадамдық түсіндіру;
- зертханалық жұмыстарды модельдеу және сценарийлер құру;
- жеке және сараланған тапсырмалар генерациялау;
- жедел кері байланыс ұсыну.

Ал бақылау тобында дәл сол тақырыптар дәстүрлі әдістер арқылы (дәріс, оқулық, мұғалім түсіндіруі, стандартты тапсырмалар) оқытылды. Интервенция ұзақтығы 4–6 апта аралығын қамтыды.

Үшінші кезеңде (қорытынды кезең) білім алушылардың оқу жетістіктері мен мотивациялық деңгейіндегі өзгерістер бағаланды. Ол үшін пост-тест (post-test), салыстырмалы талдау және студенттердің пікірін анықтауға арналған сауалнамалар жүргізілді. Сонымен қатар, оқыту процесінің тиімділігін тереңірек түсіну мақсатында эксперименттік топтағы студенттермен жартылай құрылымдалған сұхбаттар өткізілді.

Сандық деректерді талдау барысында дескриптивті статистика (орташа мән, стандартты ауытқу) және салыстырмалы талдау әдістері қолданылды. Эксперименттік және бақылау топтарының нәтижелерін салыстыру үшін тәуелсіз үлгілерге арналған t-тест қолданылды. Сонымен қатар, оқу жетістіктерінің өзгерісін бағалау үшін келесі формула пайдаланылды:

$$\text{Improvement} = \text{Post-test} - \text{Pre-test}$$

Сапалық деректер мазмұндық талдау (content analysis) әдісі арқылы өңделді, бұл студенттердің ЖИ құралдарын қабылдауы, олардың оқу процесіне әсері және туындаған қиындықтарды анықтауға мүмкіндік берді.

Зерттеудің сенімділігін қамтамасыз ету үшін бірнеше әдіс қолданылды: құралдардың валидтілігі сарапшылар пікірі арқылы тексерілді, ал нәтижелердің тұрақтылығы деректерді әртүрлі көздерден (тест, сауалнама, сұхбат) жинау арқылы қамтамасыз етілді (triangulation). Сонымен қатар, зерттеу барысында этикалық қағидалар сақталды: барлық қатысушылардан ерікті келісім алынды, дербес мәліметтердің құпиялығы қамтамасыз етілді, ал жасанды интеллект құралдарын қолдану академиялық адалдық талаптарына сәйкес жүргізілді.

Осылайша, ұсынылған зерттеу әдістемесі химия сабақтарында жасанды интеллект платформаларын қолданудың тиімділігін жан-жақты бағалауға және оның білім беру процесіне ықпалын ғылыми тұрғыда негіздеуге мүмкіндік береді.

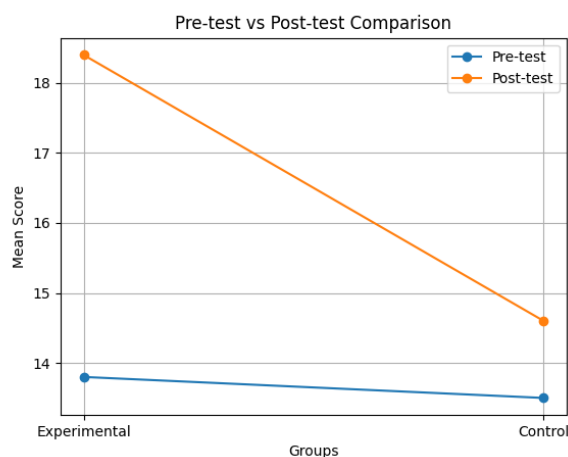
Нәтижелер

Зерттеу барысында эксперименттік және бақылау топтарының оқу жетістіктері pre-test және post-test нәтижелері арқылы бағаланды.

1-кесте – Оқу жетістіктерінің салыстырмалы көрсеткіштері

Топ	N	Pre-test (Mean)	Post-test (Mean)	Өзгеріс (Improvement)
Эксперименттік	25	13.8	18.4	+4.6
Бақылау	25	13.5	14.6	+1.1

Нәтижелер көрсеткендей, екі топтың бастапқы деңгейі шамалас болғанымен, эксперименттік топта айтарлықтай өсім байқалады.

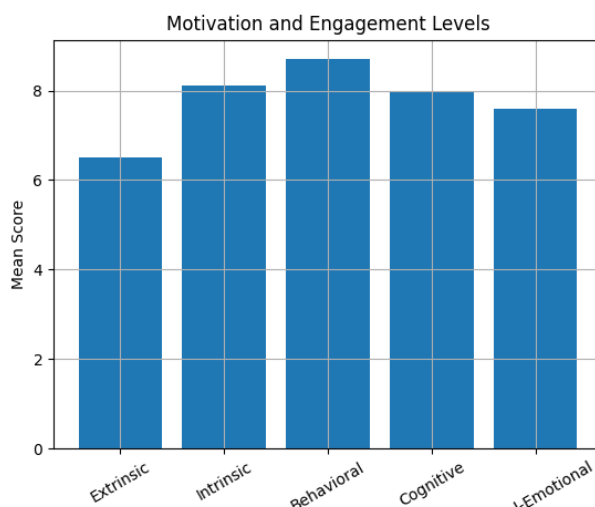

1-сурет. Оқу жетістіктерінің салыстырмалы көрсеткіштері

2-кесте. Студенттердің мотивация деңгейі

Көрсеткіш	Mean score
Сыртқы мотивация (Extrinsic)	6.5
Ішкі мотивация (Intrinsic)	8.1
Мінез-құлықтық белсенділік	8.7
Когнитивті белсенділік	8.0
Әлеуметтік-эмоционалдық	7.6

Эксперименттік топта барлық көрсеткіштер бойынша жоғары нәтижелер тіркелді, әсіресе behavioral engagement деңгейі ең жоғары болды.

2-сурет. Студенттердің мотивация деңгейі

Талқылау

Алынған нәтижелер жасанды интеллект платформаларын химия сабақтарында қолдану оқу процесінің тиімділігін айтарлықтай арттыратынын көрсетеді. Эксперименттік топтағы нәтижелердің (+4.6) бақылау тобымен салыстырғанда (+1.1) жоғары болуы ЖИ құралдарының оқыту сапасына оң әсерін дәлелдейді.

Біріншіден, ChatGPT сияқты ЖИ платформалары күрделі химиялық ұғымдарды түсіндіруді жеңілдетіп, студенттердің материалды терең меңгеруіне мүмкіндік берді. Бұл әсіресе абстрактілі тақырыптарды (реакциялар механизмі, молекулалық құрылымдар) түсіндіруде маңызды рөл атқарды.

Екіншіден, студенттердің мотивация деңгейінің жоғарылауы ЖИ-дің интерактивті және жекелендірілген оқыту мүмкіндіктерімен байланысты. Әсіресе behavioral және cognitive engagement көрсеткіштерінің жоғары болуы студенттердің оқу процесіне белсенді қатысқанын көрсетеді.

Үшіншіден, ЖИ құралдары арқылы жедел кері байланыс алу мүмкіндігі білім алушылардың қателерін жылдам түзетуге және өзіндік оқу дағдыларын дамытуға ықпал етті. Бұл нәтиже қазіргі зерттеулермен сәйкес келеді, онда ЖИ-дің formative assessment құралы ретінде тиімділігі дәлелденген.

Сонымен қатар, зерттеу барысында бірқатар шектеулер анықталды. Кейбір студенттер ЖИ-ге шамадан тыс тәуелділік танытып, дайын жауаптарды пайдалануға бейім болды. Бұл академиялық адалдық мәселелерінің маңыздылығын көрсетеді. Сондықтан ЖИ-ді қолдану барысында мұғалімнің бақылауы мен әдістемелік бағыттауы маңызды болып табылады.

Жалпы алғанда, алынған нәтижелер ЖИ платформаларын орта кәсіптік білім берудегі химия сабақтарына енгізу оқу жетістіктерін арттыруға,

мотивацияны күшейтуге және білім беру процесін тиімді ұйымдастыруға мүмкіндік беретінін көрсетеді.

Қорытынды

Осы зерттеу орта кәсіптік білім беру ұйымдарындағы химия сабақтарында жасанды интеллект платформаларын қолданудың педагогикалық тиімділігін кешенді түрде бағалауға бағытталды. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, ЖИ құралдарын жүйелі түрде енгізу білім алушылардың оқу жетістіктерін айтарлықтай арттырады және олардың оқу процесіне белсенді қатысуын күшейтеді.

Эксперименттік және бақылау топтарының нәтижелерін салыстыру барысында эксперименттік топта оқу көрсеткіштерінің едәуір жоғарылағаны анықталды. Бұл жасанды интеллект платформаларының оқу материалын түсіндіруді жеңілдету, тапсырмаларды жекелендіру және жедел кері байланыс ұсыну сияқты мүмкіндіктерімен байланысты. Атап айтқанда, ChatGPT сияқты генеративті ЖИ құралдары күрделі химиялық ұғымдарды меңгеруді жеңілдетіп, студенттердің танымдық белсенділігін арттыруға ықпал етті.

Сонымен қатар, зерттеу барысында студенттердің мотивациялық көрсеткіштерінің де жоғарылағаны байқалды. Әсіресе мінез-құлықтық және когнитивтік белсенділік деңгейінің артуы білім алушылардың оқу процесіне белсенді түрде қатысқанын және оқу материалын тереңірек меңгергенін көрсетеді. Бұл ЖИ технологияларының интерактивті және бейімделген оқыту ортасын қалыптастырудағы маңызды рөлін дәлелдейді.

Зерттеу нәтижелері негізінде орта кәсіптік білім беру жағдайында химия сабақтарында ЖИ платформаларын қолданудың әдістемелік моделі ұсынылды. Бұл модель ЖИ құралдарын оқу процесіне мақсатты, жүйелі және педагогикалық тұрғыдан негізделген түрде енгізуді қарастырады. Сонымен қатар, ЖИ-ді қолдану барысында академиялық адалдықты сақтау, студенттердің дербес ойлау қабілетін дамыту және мұғалімнің бағыттаушы рөлін сақтау қажеттілігі анықталды.

Осылайша, жасанды интеллект технологияларын орта кәсіптік білім берудегі химия сабақтарына енгізу білім беру процесін жаңғыртудың тиімді құралы болып табылады және қазіргі цифрлық білім беру талаптарына толық сәйкес келеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. D. C. Stone, “The Dawn of Generative Artificial Intelligence in Chemistry Education,” *Journal of Chemical Education*, vol. 101, no. 3, pp. 1123–1130, 2024.
2. M. A. Rahman and K. F. Abdullah, “AI for Chemistry Teaching: Responsible AI and Ethical Considerations,” *Chemistry Teacher International*, vol. 6, no. 2, pp. 145–158, 2024.
3. S. K. Lee, J. Park, and H. Kim, “Perspectives of Generative AI in Chemistry Education Within the TPACK Framework,” *Journal of Science Education and Technology*, vol. 34, pp. 215–229, 2025.

4. A. B. Johnson and L. M. Carter, “Generative AI in Chemistry Education: Current Progress, Pedagogical Values, and the Challenge of Rapid Evolution,” *Journal of Chemical Education*, vol. 102, no. 1, pp. 55–67, 2025.

5. T. Nguyen, L. Brown, and J. Wilson, “Implementation and Evaluation of a ChatGPT-Assisted Scientific Essay Writing Assignment,” *Journal of Chemical Education*, vol. 101, no. 5, pp. 1780–1787, 2024.

6. F. Garcia and M. Torres, “Can ChatGPT Enhance Chemistry Laboratory Teaching?,” *Journal of Chemical Education*, vol. 101, no. 6, pp. 2025–2032, 2024.

7. M. K. Hassan et al., “Artificial Intelligence in Science and Chemistry Education: A Systematic Review,” *Discover Education*, vol. 4, no. 1, pp. 1–20, 2025.

8. J. M. Lopez et al., “Integrating Artificial Intelligence into Technical and Vocational Education and Training (TVET): A PRISMA-Based Systematic Review,” *Computers & Education*, vol. 198, 104789, 2025.

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПЛАТФОРМ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ПРЕПОДАВАНИИ ХИМИИ В СИСТЕМЕ СРЕДНЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Сапар Айткүл Еркебұланқызы

Научный руководитель: Абдраймова Молдир Рашидовна

Данное исследование направлено на определение эффективности использования платформ искусственного интеллекта (ИИ) на занятиях по химии в системе среднего профессионального образования. В работе применен квази-экспериментальный дизайн с использованием смешанных методов, предусматривающий сравнение результатов экспериментальной и контрольной групп. В экспериментальной группе в учебный процесс были интегрированы генеративные инструменты ИИ, такие как ChatGPT, используемые для объяснения учебного материала, дифференциации заданий и предоставления обратной связи. Результаты показали значительное повышение учебных достижений и уровня мотивации студентов в экспериментальной группе. В результате исследования предложена научно обоснованная методика применения платформ ИИ в преподавании химии в условиях среднего профессионального образования. Работа расширяет теоретические и практические основы использования ИИ в цифровой образовательной среде.

Ключевые слова: искусственный интеллект, обучение химии, профессиональное образование, ChatGPT, цифровое образование, методика обучения, мотивация, образовательные технологии

EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE PLATFORMS IN CHEMISTRY TEACHING WITHIN TECHNICAL AND VOCATIONAL EDUCATION

Sapar Aitkul

Scientific supervisor: Abdraimova Moldir

This study aims to evaluate the effectiveness of using artificial intelligence (AI) platforms in teaching chemistry within the system of technical and vocational education. A quasi-experimental design based on mixed methods was employed, involving a comparison between experimental and control groups. In the experimental group, generative AI tools such as ChatGPT were integrated into the learning process to support content explanation, task differentiation, and feedback provision. The results demonstrated a significant improvement in students' academic performance and motivation levels in the experimental group. As a result, a scientifically grounded methodology for integrating AI platforms into chemistry teaching in vocational education was developed. The study contributes to the expansion of both theoretical and practical foundations for the effective use of AI technologies in digital education.

Keywords: artificial intelligence, chemistry education, vocational education, ChatGPT, digital learning, teaching methodology, motivation, educational technology

REFERENCES

1. D. C. Stone, "The Dawn of Generative Artificial Intelligence in Chemistry Education," *Journal of Chemical Education*, vol. 101, no. 3, pp. 1123–1130, 2024.
2. M. A. Rahman and K. F. Abdullah, "AI for Chemistry Teaching: Responsible AI and Ethical Considerations," *Chemistry Teacher International*, vol. 6, no. 2, pp. 145–158, 2024.
3. S. K. Lee, J. Park, and H. Kim, "Perspectives of Generative AI in Chemistry Education Within the TPACK Framework," *Journal of Science Education and Technology*, vol. 34, pp. 215–229, 2025.
4. A. B. Johnson and L. M. Carter, "Generative AI in Chemistry Education: Current Progress, Pedagogical Values, and the Challenge of Rapid Evolution," *Journal of Chemical Education*, vol. 102, no. 1, pp. 55–67, 2025.
5. T. Nguyen, L. Brown, and J. Wilson, "Implementation and Evaluation of a ChatGPT-Assisted Scientific Essay Writing Assignment," *Journal of Chemical Education*, vol. 101, no. 5, pp. 1780–1787, 2024.
9. F. Garcia and M. Torres, "Can ChatGPT Enhance Chemistry Laboratory Teaching?," *Journal of Chemical Education*, vol. 101, no. 6, pp. 2025–2032, 2024.
10. M. K. Hassan et al., "Artificial Intelligence in Science and Chemistry Education: A Systematic Review," *Discover Education*, vol. 4, no. 1, pp. 1–20, 2025.
11. J. M. Lopez et al., "Integrating Artificial Intelligence into Technical and Vocational Education and Training (TVET): A PRISMA-Based Systematic Review," *Computers & Education*, vol. 198, 104789, 2025.